

رویکردهای نو به حکمرانی آب در ایران؛ یک دهه همکاری ملی آب

تهیه کننده: محمد ارشدی

شرایط خطیر و سرنوشت ساز ایران زمین از لحاظ اقتصادی، اجتماعی، هیدرولوژیکی و اجتماعی در آستانه آغاز به کار دولت دوازدهم، جامعه را در معرض این پرسش قرار داده که آیا دولت دوازدهم با اتخاذ رویکرد مناسب، ایران و جامعه ایرانی را به سلامت از خطر آب گذر خواهد داد یا با تکیه بر رویه‌های قبلی باعث عمیق‌تر و وخیم‌تر شدن مسئله آب در ایران و زوال تمدنی خواهد شد. از جمله کنش‌های صورت گرفته برای طرح و گفت و گو بر سر این پرسش، نشست بود که تحت عنوان «آب و رویکردهای نو در آستانه آغاز کار دولت دوازدهم» با همکاری چهار نهاد، انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، اندیشکده تدبیر آب ایران، انجمن جامعه‌شناسی ایران و خانه اندیشمندان علوم انسانی در تاریخ ۱۶ مردادماه برگزار گردید و بر لزوم توجه به رویه‌ها و رویکردهای نو تأکید گردید. یادداشت حاضر بر اساس مباحث مطرح شده در این نشست تهیه گردیده است.

میدان عملی که کوچک‌تر می‌شود

به دلیل تحولات جمعیتی، اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی ناشی از رویکرد نادرست حاکم بر توسعه کشور، منابع آب در بعد کمیت و کیفیت به مرحله فوق‌العاده خطیر و سرنوشت ساز رسیده است. هشدارهای اولیه به بیش از دو دهه قبل برمی‌گردد و تکرار آنها چندان مورد توجه قرار نگرفت. با پیشرفت گام به گام «بحران آب» و بروز تبعاتش در کشور، «غفلت» در مواجهه با پیامدهای گسترده و غیر قابل چشم پوشی آشکار شد. نمونه‌هایی از غفلت‌هایی که در مسئله آب صورت گرفته شامل:

Reference: <http://qudsonline.ir>

- ۱- عبور از مدیریت عرضه آب به مدیریت تقاضای آب: عدم آمادگی و ایجاد زمینه‌های کنترل رشد شتابان و افسارگسیخته تقاضا برای آب و عدم تغییر جهت‌گیری مدیریت کلان توسعه کشور با ورود به دوران محدودیت آبی
- ۲- تعریف دقیق مسئله و شکل‌دهی یک بینش مسلط اجتماعی درست در حوزه آب که باعث فروکاستن مسئله آب به شبه‌مسئله یا آسیب و دنبال کردن راه‌حل‌های ضربتی نشود
- ۳- در نظر گرفتن همه زیرسیستم‌های آب شامل سیستم‌های اقتصادی-اجتماعی، اداری-حقوقی، سیاسی و طبیعی با دید فراگیر و یکپارچه در کنار سیستم طبیعی آب
- ۴- ایجاد بستر مناسب برای اجتماعی کردن آب و مشارکت گسترده مردم به عنوان مؤلفه ذاتی مدیریت آب به صورت متشکل و سازماندهی شده

برای ساماندهی وضعیت کنونی، نیازمند بازسازی حکمرانی آب و تجدید نظر کامل در شیوه‌های گذشته مدیریت آب، همچنین اتخاذ رویکرد نو و متکی به سرمایه اجتماعی هستیم. در صورتی که دولت بعدی بخواهد ادامه سیاست‌های گذشته را در پیش بگیرد، چهار مکانیزم محدودکننده خواهد داشت، اول گران‌تر شدن تأمین آب اضافی. به لحاظ شرایطی که در تأمین آب پیش آمده، برای تأمین هر متر مکعب آب اضافی باید منابع مالی، اقتصادی و زیست محیطی بیشتری را صرف کند. هزینه مالی هر متر مکعب آب به قیمت ثابت امروز، برای سدهای نسل اول ۵۰ ریال هزینه داشت و امروز این مبلغ ۵۰۰۰ ریال است، یعنی ۱۰۰ برابر بیشتر. این رقم در سال ۷۵، ۱۷ برابر بوده است. این یک محدودیت بسیار بزرگ است. دومین مورد، رشد مهارنشده تقاضا برای آب است. در تمام نقاط ایران برای دریافت آب بیشتر، تقاضای بسیار زیادی وجود دارد. موضوع بعدی فشار فقر و نابرابری است که مقاومت می‌کند و محیط زیست را مورد تعرض قرار می‌دهد. چهارمین عامل هم دشوار شدن ارائه راه‌حل‌های جایگزین است.

رویکردهای پیشنهادی برای دولت دوازدهم

• ایجاد عزم سیاسی و ملی برای حل مسئله

- اعلام یک دهه به عنوان همکاری ملی آب: در این دهه همه نهادهای دولتی، خصوصی و مدنی با تمرکز بر مسئله آب به شناخت دقیق مسئله آب، دلایل بروز آن و راهکارهای ممکن برای خروج از آن تمرکز کرده و یک همکاری ملی شکل گیرد.

- تقویت حس همدلی و گفت و گو، همبستگی و اجتماعی کردن مسئله آب: بازکردن درهای تصمیم‌گیری بر روی ذینفعان و گرواران و گفت و گو درباره مسائل آب و رسیدن به توافق جمعی درباره شرایط و سیاست‌ها و نحوه اجرای آنها بسیار تعیین‌کننده است. باید برای آب در ایران، به عنوان مسئله اجتماعی و نه به عنوان آسیب اجتماعی، باب گفت و گو عمومی باز بماند. تشخیص منافع حاصل از آب و تعدیل منافع گروهی و فردی در مسیر مصالح ملی از مؤلفه‌های کلیدی در ایجاد همکاری ملی محسوب می‌شود.

- ایجاد بستر مناسب برای رسانه‌ها، نهادهای مدنی و شبکه‌های اجتماعی و فعال کردن ظرفیت بالقوه آنها: تغییر نگاه دولت به رسانه‌ها در ایجاد فهم مشترک در مسئله آب با تقویت نقش کنشگری و تسهیلگری خود در جلب مشارکت مردم و پرکردن شکاف بین دولت و ملت.

• ایجاد نهادهای همکاری ملی

- تعریف درست مسئله و توزیع مسئولیت‌ها: اگر به دنبال رویکردهای نو هستیم، رویکردمان باید مبتنی بر توزیع مسئولیت باشد که بار سنگین این موضوع برعهده دولت است تا جامعه و نهادهای مدنی و رسانه‌ها. راهبرد جدید به لحاظ نظری باید گفت و گو محور و مبتنی بر آگاهی‌رسانی درست و حساس کردن جامعه باشد، به گونه‌ای که مردم سهم و نقش خود را پیدا کنند.

- همکاری‌های بین‌رشته‌ای: تلقی از مسئله آب به مثابه «پدیده اجتماعی تام»، مستلزم توجه به ابعاد گوناگون تاریخی،

”

«برای ساماندهی وضعیت کنونی، نیازمند بازسازی حکمرانی آب و تجدید نظر کامل در شیوه‌های گذشته مدیریت آب، همچنین اتخاذ رویکرد نو و متکی به استفاده از سرمایه اجتماعی هستیم.»

“

جغرافیایی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و آن و در نتیجه گسترش نگرش میان رشته‌ای برای یافتن راهکارهای برون رفت از مسئله کمبود آب و همکاری دانش‌آموختگان محیط زیست، اقتصاد، جامعه‌شناسی، حقوق، علوم سیاسی، علوم پایه و رشته‌های فنی و مهندسی است.

• رویکردهای اقتصادمحور

- **توسعه روستایی و کاهش فقر:** باید به این درک نائل شد که روستائیان و کشاورزان بیش از الزامات رعایت محدودیت‌های منابع طبیعی، تحت تأثیر مشکلات سرمایه‌گذاری، خطرات مؤثر بر برداشت محصول و علائم بازار قرار دارند. توسعه روستاها و ایجاد اشتغال مولد جایگزین برای روستائیان، ارتقای بهره‌وری آب در بخش کشاورزی و توسعه زنجیره ارزش تولید کشاورزی تا مصرف‌کننده می‌تواند از نشانه‌های توجه به ریشه‌های ویژه و متفاوت مشکلات آب کشور تلقی شود.

- **بازسازی حکمرانی شرکت‌های کارگزاری بخش آب:** عوامل انگیزشی اقتصادی شامل قیمت‌گذاری آب، نظام تعرفه و یارانه، آب و فاضلاب و آلودگی‌ها، بازار آب، تسهیلات کم بهره و تدابیری که باید همزمان با تغییر ساختار شرکت‌های کارگزار مورد توجه قرار گیرد. تغییرات ساختاری باید با توجه به رویکرد جامعه‌محور و حضور فعال بخش خصوصی، شفاف‌سازی، پاسخگویی و گردش آزادانه اطلاعات همراه باشد.

